

SeriesONS

रोल नं.

Roll . No

--	--	--	--	--	--	--	--

परीक्षार्थी कोड को उत्तर पुस्तिका पर मुख पृष्ठ पर अवश्य लिखें।
Candidates must write the Code on the title page of answer – book.

- कृपया जांचकर लें कि इस प्रश्न पत्र में मुद्रित पृष्ठ 12 हैं।
- प्रश्न पत्र में दाहिने हाथ की ओर प्रश्न दिए गए कोड नंबर को छात्र उत्तर पुस्तिका के मुख पृष्ठ पर लिखें।
- कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले प्रश्न का आंक अवश्य लिखें।
- इस प्रश्न पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है। प्रश्न पत्र का वितरण पूर्वाह्न में 10:15 बजे किया जाएगा। 10:15 बजे से 10:30 बजे तक छात्र केवल प्रश्न पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर पुस्तिका पर कोई उत्तर नहीं लिखेंगे।
- Please check that this question paper contains 12 printed pages .
- Code number given on the right hand side of the question paper be written on the title page of the answer-book by the candidate .
- Please check that this question paper contains 12 questions.
- 15 minutes time has been allotted to read this question paper . The question paper will be distributed at 10.15 a.m. From 10.15 a.m. to 10.30a.m., the students will read the question paper only and will not write any answer on the answer – book during this period.

संस्कृतम् ऐच्छिकम्

SANSKRIT(Elective)

कक्षा XII

समयोः होरात्रयम्

अवधि : - होरा त्रयम्

पूर्णाङ्का : 100

निर्धारित समयः 3 घण्टे

अधिकतम अंक : 100

Time allotted: 3hours

Maximum marks :100

निर्देशाः

निर्देशः

Instructions :

- संकेताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि ।
- जहासिकेत न हो वहासिभी प्रश्नों के उत्तर में ही लिखें ।
- Answer all questions in Sanskrit , unless instructions are given otherwise.

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः भविष्यन्ति ।

इस प्रश्न पत्र में चार खण्ड हैं ।

There are four sections in this question paper.

खण्डः “क” अपठितांश अवबोधनम् (अपठितांश अवबोधन)

SECTION A (Unseen Reading Comprehension)

15+ 10

खण्डः “ख” रचनात्मककार्यम् (रचनात्मक कार्य)

SECTION B (Writing skills)

15

खण्डः “ग ” पठितांश अवबोधनम् संस्कृतसाहित्यस्य च परिचयः

पठितांश अवबोधनम् संस्कृतसाहित्य — परिचय 50+ 40

SECTION C (Reading Comprehension and Introduction to History of Sanskrit Literature)

खण्डः “घ” छंदोऽलङ्कारः (छन्द एवं अलंकार)

20

SECTION D (Metres ans Figures of Speech)

खण्डः “क”

अपठितांश - अवबोधनम्

पठितांश - अवबोधन

Unseen Reading Comprehension

15अंकाः

1 अधोलिखितम् अनुच्छेदद्वयं पठित्वा प्रदत्तान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरतः

अधोलिखित दोनों अनुच्छेदों को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए।

Read the following **two** passages and answer the given question in Sanskrit :

प्रथमः अनुच्छेदः

शिष्यः गुम् अपृच्छत् - “ महोदय ! सुखं सुविधयोः को भेदः ? ” गुरुः अवदत् “

अहम् एकदा एकस्य धनिनो गृहे अतिथि अभवम् । तस्य आतिथ्यं गृहं दृष्ट्वा मनसि अति व्यथितः

आसम् । तत्र सर्वतः बहुमूल्यानि उपकरणानि आसन् । मणेऽपि अवधानतायाः आवश्यकता अभवत्

कदाचित् किमपि उपकरणं त्रुटितुं न स्यात् । आसीत् तत्र सर्वा सुखसामग्री परम् आनन्दास्य न अवर्तत

कोऽपि उपभोक्ता । आतिथ्यं स्थानं नासीद् उपवेष्टुं योग्यम् । ” एवमुक्त्वा गुरुः शिष्यं समबोधयत्

“उपकरणैः प्राप्यते नैव सुखम् । तत् तु मनसः आनन्देन एव जायते । ”

प्रश्नाः

अ एक पदेन उत्तरत । एक पद में उत्तर दीजिए । Answer in one word

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

शिष्यः कयो अपृच्छत्

गु कस्य गृहे अतिथिः अभवत्

ब पूर्णवाक्येन उत्तरत । पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए । Answer in a complete sentence $2 \times 1 = 2$

कस्य केन सुखं जायते

म यथानिर्देशम् उत्तरत । यथानिर्देश उत्तर दीजिए । Answer as directed $\frac{1}{2} \times 4 = 2$

‘अभवम्’ इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्

‘तत् तु मनसः

iii) अनवधानता ' अस्य विलोमपदं किम् ।

iv) 'सुखसामग्री ' अस्य विशेषणं किम् ।

ख) द्वितीय अनुच्छेद

प्रायः शतवर्षेभ्यः पूर्वं कश्चन महापुरुषः विदेशात् भारतं प्रति आगच्छत् । सः भारतस्य धूलिम् अस्पृशत् । धूलौ अलिम्पत् । आनंदितः भूत्वा अवदत् 'अहो अद्य अहं पवित्रः सज्जातः । स च महापुरुषः आसीत् स्वामि विवेकानन्दः । सः च पवित्रः भूभागः रामेश्वरम् । पुराणेषु रामेश्वरक्षेत्रस्य महिमा वर्णितः । अस्य मृत्तिकाकणः अपि प्रत्येकं भारतीयस्य श्रद्धाकेन्द्रम् । अत्रैव रामः वाणराणां सहायतया लंकां प्रति सेतुं निर्मितवान् । एकदा अस्माकं राष्ट्रपतिः केरल प्रदेशे अमृतसेतुः इति पुस्तकस्य विमोचनं करोति स्म । एतत् पुस्तकं मात्रा अमृतानन्दमय्या लिखितम् । सः अवदत् - 'एतत् पुस्तकम् दृष्ट्वा अहं रामसेतुं स्मरामि । तद् एकम् ऐतिहासिकं चिह्नं । उपग्रहचित्रैः तस्य अस्तित्वं निरूपितं अस्ति इति ।' अहो विचित्रम् अस्माकं भारतम् ।

प्रश्नाः

अ) एक पदेन उत्तरत । एक पद में उत्तर दीजिए । Answer in one word.

1x2=2

i) पुराणेषु कस्य महिमा वर्णितः ।

ii) अमृतसेतुः इति पुस्तकस्य विमोचनं अस्माकं राष्ट्रपतिः कुत्र करोति स्म ।

ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत । पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

2x1=2

विवेकानन्दाः भारतस्य मृत्तिकायां विलुण्ठनं कृत्वा किम् अवदत् ।

स) यथानिर्देशम् उत्तरत । यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed.

1x4=4

i) ऐतिहासिकम् इति पदम् कस्य विशेषणम् ।

ii) उपग्रहचित्रैः तस्य अस्तित्वं इति वाक्ये तस्य इति पदम् कस्यै प्रयुक्तम् ।

iii) निर्मितवान् इति शब्दपदस्य कर्तृपदम् ।

iv) पश्चात् इति अव्ययपदस्य किं विलोम पदम् अत्र प्रयुक्तम् ।

व) अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं लिखत । इस कहानी का उचित शीर्षक लिखिए ।

2

Write a suitable title for this passage in Sanskrit.

खण्डः ख(SECTION B)

संस्कृतेन रचनात्मकलेखन(Writing skills in Sanskrit)15अंकाः

2 मञ्जूषातः उचितसङ्केतान् गृहीत्वा अधोलिखितां कथां पूरयित्वा पुनः लिखतः अंकाः

मञ्जूषाकीसहायतासे उचितशब्दचुनकरखालीजगहभरिए :

Complete and rewrite the following story , with the help of the words given in the box below: 1x10=10

कथा

सम्राट् अवरंगजीवः सूफीसाधवेशाहलतीफनिकटे .....1..... प्रेष्यतस्मै भूमिदानं .....2..... च तत्र आगन्तुं याचनां करोतु । साधुः दूतम् अकथयत् ‘मह्यं .....3..... का उपयोगिता? सम्राजंतावत् कथय .....4..... दास्यामि प्रार्थनाया उत्तरम् । एते समाजः चिन्तयन्ति न खलु .....5..... सम्राटः प्रासादः सेवनीयः । परमेश्वरः .....6..... प्रति सानुग्रहं भूमिदानं कृतवान् । चेत् तदेव .....7..... दास्यते तर्हि सकस्य स्वामी भविष्यति?’ साधुस्तु लिखितवान् ‘ यः खलु भवति .....8..... अनुग्रहपात्रं स प्रभुदासो न भवति । नाहं स्पृहयामि .....9..... अतः अहम् प्रभोः .....10..... एव सदैव भवितुम् इच्छामि ।’

मञ्जूषा

साधवे आवकः दूतम् आधुना भूमिखण्डाया दर्शनाय भूमेः समस्तम् लिखितम् सम्राटः

3 मञ्जूषात् उचितपदानि उपसृज्य ‘लेखनी’ इति विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्यानि संस्कृतेन लिखत ।

मञ्जूषासेपदचुनकर ‘लेखनी’ इति विषयमें पाँचवाक्यलिखिए ।

Write **five** sentences in Sanskrit describing ‘Pen’ with the help of the words given in the box below मञ्जूषा 1x5=5

लेखन्या वाल्मीकिः कालिदासः अलिखत् विदुषः शास्त्रम् एषा यामा अधुना
नीला दृश्यते रक्ता स्वच्छलेखनम् काष्ठफलके लिखति अक्षराणि

खण्डः 'ग' SECTION C

पठितांशअवबोधनम् संस्कृतसाहित्यस्यचपरिचयः

पठितांशअवबोधनएवंसंस्कृत साहित्यपरिचय

Reading Comprehension and Introduction to History of
Sanskrit Literature

40+10=50

4. अधोलिखितगद्यांशं पद्यांशं जाट्यांशंचपठित्वाप्रदत्त प्रश्नान् यथानिर्देशंसंस्कृतेन उत्तरत ।
निम्नलिखितगद्यांशपद्यांशतथानाट्यांशकोपढकर दिए गएप्रश्नोंके उत्तरसंस्कृतमेंदीजिए ।

Read the following prose ,poetry and drama passages and answer the given questions in Sanskrit .

क गद्यांश :

समुद्ररूपीब्राह्मणः अवदत् - “ तस्मैराज्ञेव्ययार्थं रत्नचतुष्टयंदास्यामि । एतेषांमाहात्म्यम् एकरत्नंयदवस्तुस्मर्यते तद् ददाति । द्विवीतरत्नेनभोजनादिकमृततुल्यमुत्पद्यते । तृतीयरत्नाच्चतुरंगबलंभवति । चतुर्था द्रुत्वाद्विव्याभरणानिजायन्ते । तदेतानिरत्नानिगृहीत्वा उज्जयनींयावदागतः तावत् यज्ञसमापितः जाता । ”

प्रश्नाः

1 एकपदेन उत्तरत । एकपदमें उत्तरदीजिए । Answer in one word

½ x 2 = 1

अ ब्राह्मणः रत्नानिगृहीत्वाकुत्र आगतः
आतृतीयरत्नात् किंभवति

2 पूर्णवाक्येण उत्तरत । पूर्ण वाक्यमें उत्तरदीजिए । Answer in a complete sentence. 1x2=2

अ कस्यव्ययार्थं समुद्रः रत्नानिअयच्छत्
आप्रथमंरत्नंकिं दातुं शक्नोति

3 यथानिर्देशं उत्तरत । यथानिर्देश उत्तरदीजिए । Answer as directed.

2x1=2

अ 'अमृततुल्यम् ' इति कस्यपदस्यविशेषणं ?
आ'तानि ' इति पदस्यकिंविलोमपदमत्र प्रयुक्तम् ?

ख पद्यांशः

विपदिधैर्यमथाभ्युदायेक्षमा

सदसिवाक्पटुतायुधिविः ।

यशसिचाभिर्विर्व्यसनं

प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् । ।

प्रश्नाः

1 एकपदेन उत्तरत । एकपदमें उत्तरदीजिए । **Answer in one word.** $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

- अ सभायांकिम् अपेक्षितम्
आमहात्महानाम् अभिषिः कस्मिन् भवति

2 पूर्णवाक्येण उत्तरत । पूर्ण वाक्यमें उत्तरदीजिए । **Answer in a complete sentence 1x2=2**

महात्मनांविपत्तौ अभिवृद्धौचकिंकिंप्रकृतिसिद्धमिदंभवति

3 यथानिर्देशं उत्तरत । यथानिर्देश उत्तरदीजिए । **Answer as directed.** **2x1=2**

- अ वेदे इति स्थानेकिंपदमत्र प्रयुक्तम्
आप्रथमपंक्त्यांकिम् अव्ययपदम्
इ 'दुरात्मनाम्' इति पदस्यकिंवि्लोमपदमत्र प्रयुक्तम्
ई युद्धे इति अर्थे किंपदमत्र प्रयुक्तम्

गनाट्यांशः

- पुः धिक् चपल किमुक्तवानसि कीक्षणतरा ह्यायुधश्रेणयः शिशोरपिदृप्तांवाचंनसहन्ते ।
राजपुत्रश्चन्द्रकेतुर्दान्ताः सोप्यपूर्वारण्यदर्शनाक्षिप्तहृदयो नयावदायातितावत् त्वरितमनेन
त हनेनापसर्पत ।
बटव कुमार कृतकृतमनश्चेन । तर्जयन्तिविस्फारितशरासनाः कुमारमायुधश्रेणयः । दूरेचाश्रमपदम् ।
इतस्तदेहि । हरिणलुप्तैः पलायामहे ।
लवः किंनामविस्फुरन्तिशस्त्राणि इति धनुरारेपयति

प्रश्नाः

क एकपदेन उत्तरत एकपदमें उत्तरदीजिए । **Answer in one word.** $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

- अ धनुधारिणः सैनिकाः कंतर्जयन्ति
आ कः धनुः आरोपयति

ख पूर्णवाक्येण उत्तरत । पूर्ण वाक्यमें उत्तरदीजिए । **Answer in a complete sentence.** **1x2=2**

चन्द्रकेतुः कस्यदर्शनेनआक्षिप्तहृदयः आसीत्

गयथानिर्देशं उत्तरत । यथानिर्देश उत्तरदीजिए । **Answer as directed** **2x1=2**

- अ सहन्तेः इति पदस्यकर्तृपदम् किं
आदुदान्तः इति अस्यकिंवि्लोमपदमत्र प्रयुक्तम् किम्

5 शब्दार्थान् मेलयित्वालिखतशब्दोंकाअर्थों सेमिलानकीजिए ।

$\frac{1}{2} \times 4 = 2$

Match the words with their meanings and rewrite the same.

1 अभिधाय	पाण्डित्यम्
2 अपगतमले	तिरस्कुर्वन्तः
3 अवधीरयन्तः	दोषरहितेजाते
4 वैदग्ध्यम्	उक्तत्वा

6 अधोलिखितेषुवाक्येषुरेखांकितपदानिआधृत्यप्रश्ननिर्माणंकुर्वत ।

रेखांकितपदोंकेआधारपरप्रश्ननिर्माण कीजिए ।

Frame questions on the basis of understand words.

$1 \times 4 = 4$

अ परिपूर्णेषुनीडेषुप्रतिनिवर्तन्ते ।

आत्यागएवहिरक्षणम् ।

इ सप्तपर्वतान् सप्तकुलाचलान् वदन्ति ।

ई अकर्मणःकर्म ज्यायः ।

7 अधोलिखितभावार्थयोः रिक्तस्थानपूर्तिं मञ्जूषापदसहायतायाकुर्वत ।

निम्नलिखितदोनोंभावार्थोंमेंमञ्जूषामें दिए गएशब्दोंकीसहायतासेरिक्तस्थानोंकीपूर्ति कीजिए ।

Fill in the blanks in the following two explanations with the helps of the words given below.

$3+3=6$

अ हरतिअतिमिलनपिदोषजातंगुणपदेशः

अन्वयः

यथा .....1... प्रकाशः .....2..... आगतम् .....3..... दूरीकरोतितथैव .....4..... दोषैः .....5.....

अज्ञानम् .....6..... दूरीकरोति ।

आतदेजतितन्नेजति । दूरे तद्वन्तिके ।

तदन्तः सर्वलोकस्य तद्विद्विहः प्रतिष्ठितः । ।

भावार्थ

सः चलति , सः न .....1... , सः .....2..... , दूरेअपिअस्ति .....3..... अपिअस्ति , सएव
.....4..... सर्वस्य .....5..... विद्यमानः अस्ति, सः अस्मात् जगतः .....6..... अपिअस्ति ।

चलति अनान्धकारः सूर्यस्य बहिः अन्धकारम् मार्गम् दूरीकरोति अन्तः अकस्मात् अस्य समीपेराजसु

8 अधोलिखितयोः श्लोकयोः अन्वययोः रिक्तस्थानपूर्तिं कुर्वत ।

निम्नलिखितदोनों श्लोकोंके अन्वयोंमें रिक्तस्थानोंकी पूर्ति कीजिए ।

Fill in the blanks in the following prose- order-renderings of the **two** verses. 1 +1 =3

अ तमध्वरे विश्वजितिक्षितिशं निःशेषविश्राणितकोषजातम् ।
उपात्तविद्योगु दक्षिणार्थी कौत्सः प्रपेदे वरतन्तुशिष्यः । ।

अन्वयः

वरतन्तुः शिष्यः कौत्सः .....1..... प्रपेदे गुरुदक्षिणार्थी विश्वजिति .....2...
निःशेषविश्राणितकोषजातं तं क्षितिशं .....3..... ।

आ नकिञ्चिदपिकुर्वाणः सौख्यैर्दुःखान्यपोहति ।
तत्तस्य किमपि द्रव्यं यो हियस्य प्रियो जनः । ।

अन्वयः

किञ्चित् अपि न .....1..... दुःखानि सौख्यैः .....2..... यः हियस्य प्रियः जनः तत् तस्य .....3...
द्रव्यम् ।

9 यथानिर्देशं उत्तरत । यथानिर्देश उत्तरदीजिए । Answer as directed.

अ कर्तृपदं आपदं चिनुत । कर्ता एवं आपदचुनिए । Select the subject and the verb. 1+1=2

- (i) क्षणे क्षणे हयस्य बुरा शिचक्कणपाषाणखण्डेषु प्रस्रवन्ति ।
(ii) चेत् त्वम् एवतनुषे ।

आ विशेष्यपदं चिनुत । विशेषणपदचुनिए । Select the subject adjective. 1+1=2

- (i) निर्मलापिकालुष्यमुपयाति बुद्धिः ।
(ii) अहं निश्चिन्तताया एकनिःश्वासम् ।

इ अधोलिखितपंक्तिपुरेखांकितसर्वनामपदेकाभ्यां प्रयुक्ते

अधोलिखितदोपंक्तियोंमें रेखांकितसर्वनामपदकिनके लिए प्रयुक्त हुए हैं

In the following two lines for whom are the underlined pronouns used? 1+1 = 2

- (i) एवं तात चन्द्रपीड अधीतसर्वशास्त्रस्य ते नाल्पमपि उपदेष्टव्यम् अस्ति ।
(ii) अनया दैववशेन राजानः ।

ई कः कम् कथयति कौनकिससेकहरहै Who is saying to whom?

1+1=2

- (i) अधुना मम गमनसमयः समुतागताएव ।
(ii) भगवान् त्वादीर्घजीवनंकारयतु ।

उ समानपदं चिनुत ।

समानार्थकपदचुनिए ।

Select and write the synonyms. 1+1=2

अ सारहीनः

नकेवलमेतेपशुभ्योनिःकृष्टास्तृणभ्योऽपिनिस्साराः एव ।

आ त्यक्त्वा

नतुकदाचित् कापुष्पा इवस्वस्थानम् अपहायप्रपलायन्त ।

10 क अधोलिखितलेखकाकानाम् कस्यापि एकस्य काव्यस्य नाम लिखत :

निम्नलिखितलेखकोंकेकिसीएककाव्यस्य नाम लिखिए ।

Write the names of any one work of the each of the following poets. 1x5=5

बाणभट्ट विद्व्यास कालिदास गंगादास हृषिकेशभट्टाचार्य

ख अधोलिखितरचनानांकेलेखकानां नाम लिखत :

निम्नलिखितरचनाओंकेलेखकोंकेनाम लिखिए ।

Write the names of the authors of the following works.

1x5=5

छन्दोमंजरी सांकृतनाटक समुद्रसंगम वृत्तरत्नाकर शिवराजविजयः

खण्डः “घ” SECTION D
छंदोऽलङ्कारः (छन्दएवंअलंकार)
Metres and Figures of Speech

20

11 अ प्रश्नान् उत्तरत ।
प्रश्नोंके उत्तरदीजिए ।

Answer the questions.

1x2 =2

(i) मातारः अत्र कोगणः

(ii) वसन्तललितिकाछन्दसिप्रथमः वर्णः गु भवतिवालघुः

ब अधोलिखितपरिभाषा : पूरयत ।
निम्नलिखितपरिभाषाओंकोपूरीकीजिए ।

Complete the following definitions.

1x4+=4

(i) ननमयययुतेयं .....भोगिलोकैः ।

(ii) सूर्याश्वैर्यदि ..... शार्दूलवि डितम् ।

(iii) जतौतुवंशस्थ ..... ।

(iv) ..... मालिनीभोगिलोकैः ।

स अधोलिखितपंक्तितयो : किंकिंछन्दः

निम्नलिखितपंक्तितयोंमेंकौनकौनसछन्दहै

What is the metre in the following lines?

2x1=2

1 विचक्षणः प्रस्तुतमाचक्षे ।

2 उपार्जितानां वित्तानां त्यागएवहिरक्षणम् ।

द एकस्यछन्दसः उदाहरणलिखत ।

2

किसीएकछन्दका उदाहरणलिखिए ।

Write an example of any one of the following meters.

मालिनी उपजाति

12 अ कस्यचिदेकस्यशब्दालंकारस्यसोदाहरणंलक्षणंलिखत ।

किसीएकअलंकारका उदाहरणलिखिए ।

Write an example of any one of the following figures of speech. 3x1=3

रूपकः यमकः

व केवलमेकस्यअर्थालंकारास्यलक्षणमुदाहरणंचलिखतः

1x3=3

किसीएककाअर्थालंकारकासोदाहरणलक्षणलिखिए ।

Define the illustrate any one of the following

उत्प्रेक्षा उपमा

सअधोलिखितपंक्तितुषुकेनिम्नलिखित

निम्नलिखितपंक्तियोंमेंकौनकौनसेअलङ्कारहैं

What are the figures of speech in the following lines? 1x2=2

(i) शब्दार्थो सत्कविरिवद्वयंविद्वानपेक्षते ।

(ii) प्रक्षालित इव उद्भासित इवभवनमाजगाम ।

सअधोलिखितपरिभाषाद्वयंपूरयत ।

निम्नलिखितपरिभाषाओंकोपूरीकीजिए ।

Complete the following definitions. 1x2=2

(i) सामान्यंवाविशेषणे .....

(ii) ..... अतिशयोक्तिर्गद्यते ।